

Prof. dr. Borisu Sketu v spomin

Mihael J. Toman

Letošnjega maja je odšel redni profesor Oddelka za biologijo, biolog z veliko začetnico in do konca življenja neumorni raziskovalec različnih skupin nevretenčarjev, pionir raziskovanja podzemnega sveta in življenja v njem ne le doma, ampak tudi po svetu. Spoznal sem ga

v zgodnjih sedemdesetih letih kot študent biologije in tako kot večina študentov imel veliko strahospoštovanje do bradatega profesorja, ki je po hodnikih Filozofske fakultete hodil v beli halji s coklami na nogah. Halja in cokle so ostale v majhnem kabinetu na Oddelku za biologijo, kamor je prihajal zadnja leta vsak dan, natrpanem s članki iz znanstvenih revij, rokopisi, knjigami in številnimi vzorci njemu ljubih jamskih živali in rakov, ki jih je še zadnje mesece pred odhodom pregledoval, raziskoval in o njih pisal. Zadnji članek je objavil v eni izmed letošnjih številčk *Proteusa*. Njegova upokojitev leta 2014 je bila le formalna, fakultete nikoli ni v resnici zapustil, ostala mu je raziskovalni dom od jutra do večera. Na majhni mizici je bilo prostora le za prenosni računalnik, ki ga je zaprl le takrat, ko si je na njem privoščil malico sredi delovnega dne.

Točno ob deseti uri je prišel v skupni prostor, kjer smo kuhali kavo, sedela sva skupaj, kot so rekli sodelavci starejša profesorja, klepetala o vsem mogočem, največkrat pa o današnjem svetu okoljskih sprememb, negotovi prihodnosti, nerazumevanju človekovega vpliva na naravo. Njegova znamenita in vsem znana besedna zveza »pošlušate, kolega« je vedno pomenila, da bo povedal nekaj tehtnega. Veliko smo se smejali in vesel sem, da sem Borisa spoznal tudi s te strani, ne le kot zahtevnega profesorja, ki je skoraj vsakega študenta pred izpitom prestrašil z vsem poznano škatlo z listki, na katerih so bila vprašanja iz zoologije nevretenčarjev.

Boris Sket v Postojnski jami (2020). Arne Hodalič je diplomirani biolog in je bil tudi Sketov študent.

Foto: Arne Hodalič, Katja Bidovec.

Foto: Primož Jakopin. Licenca: CC BY-SA 4.0;
URL: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=80127213>.

Zadnjo kavo smo skupaj spili konec novembra, januarja pa je še spraševal po nekem izgubljenem paketu bioloških vzorcev, ki jih je pričakoval. Od takrat se nismo več ne videli ne slišali, močno utrujen je počakal na odhod, na svojo zadnjo pot.

Profesor Sket je bil eden od zadnjih vsestransko razgledanih naravoslovcev, ki mu nista bili tuja ne botanika ne zoologija, četudi je bila slednja njegova velika ljubezen. Zadnja leta sva se veliko pogovarjala o ekologiji in varstvu okolja. Njegova največja raziskovalna strast je bilo podzemno živalstvo, bil je pionir speleobioloških raziskav. Že v petdesetih letih je z improvizirano opremo veliko tvegala pri raziskovanju jam. V najbolj skritih kotičkih podzemnega sveta je, kot je rad dejal, iz »firbca« iskal za znanost nepoznane živali. Izjemno taksonomsko znanje mu je omogočilo, da je hitro

prepoznal »nove« vrste in jih sam ali s kolegi podrobneje opisal in poimenoval. Skriti svet intersticijske favne, živali v prodiščih med delci peska, so bile njegova velika strast. Raziskoval je spužve, polže in školjke skupaj s sodelavcem Francetom Velkavrhom, pijavke, različne skupine rakov, pa tudi ribe in skrivnostno človeško ribico. Tako je srečal za znanost neznano črno človeško ribico, ki jo je poimenoval *parkelj*, saj ti živijo v temnem, črnem podzemlju.

Organizme je skušal razumeti tako v ekološkem kot prostorsko-časovnem oziru. Med prvimi je jasno opozarjal, da se onesnažila s kopna in površinskih voda širijo v podzemne vode, zelo hitro predvsem na Krasu. Skupaj z onesnažili se v podzemna okolja širijo površinski živalski tekmeci in po njegovem razumevanju je podzemna favna povsod vse bolj ogrožena. To zavedanje je še danes premalo poudarjeno.

Ko še nihče ni govoril o pomenu biodiverzitete, ko omenjena beseda še ni bila mantra mnogih politikov, kaj šele naslovna beseda enega od študijev, je profesor Sket sledil raziskavam na področju biodiverzitete in prepoznal pomen molekularnih raziskav tudi na speleobiološkem področju. Zapisal je, da je Dinarski kras svetovna »vroča točka«. Taksonomija je bila njegova velika ljubezen in opisal in poimenoval je več kot sto za znanost novih vrst, rodov in družin, med njimi mnoge rake in pijavke, ki so dobili imena njegovih znancev, kolegov in prijateljev. Tudi njegovo ime nosi približno štiri-deset vrst in rodov različnih živalskih vrst in rodov.

Dobro se je zavedal, da se uspešni pedagog ter vrhunski znanstvenik in raziskovalec ne sme zapirati v svoj kabinet in laboratorij, ampak mora po svojih močeh prispevati k delu fakultete in univerze ter družbi kot taki. Sprejel je delo dekana, dvakrat tudi prodekana Biotehniške fakultete, leta 1989 pa je bil izvoljen za rektorja Univerze v Ljubljani. Strokovne pomisleke in družbeno-kritične razprave je objavljajl v časopisih, v tako imenovanih pismih bralcev, in pogosto sprožil tudi neprijazne odzive. Ko sem sam prevzel vlogo dekana in ob kavi pogosto potožil o nemoči pri vodenju in administrativnem delu, mi je vedno dal spodbuden nasvet

in v njegovem slogu dejal, da vse mine. In velikokrat je imel prav.

Izjemno delo profesorja Sketa so prepoznali mnogi. Pred dvajsetimi leti je prejel Zoiso-vo nagrado za vrhunske znanstvene dosežke. Jamarska zveza Slovenije mu je podelila zlato plaketo z zlatim znakom za življenjsko delo. Od leta 2017 je bil redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Boris, tvoj stol ob oknu v sobi, kjer smo skupaj pili kavo zadnja leta, je prazen. Še vedno pa se s kolegi pogovarjamo o tebi, ne pa več s teboj. Manjkajo nam tvoje hudomušne pripombe in, kot že povedano, tvoja nepozabna beseda »pošlušate«.

Kako so nastali Geminidi • Naše nebo

Kako so nastali Geminidi

Mirko Kokole

Utrinki ali meteorji so pri opazovalcih nočnega neba gotovo med najbolj priljubljenimi astronomskimi pojavi. Meteor nastane, ko delec snovi vstopi v Zemljino ozračje in med padcem zaradi velike hitrosti in posledično velikega trenja izgori, pri tem pa nastane kratek blisk svetlobe. Pri padcih večjih delcev so lahko bliski tudi zelo svetli in presežejo magnitudo najsvetlejših zvezd. V povprečju lahko vsako noč vidimo nekaj utrinkov na uro. Nekajkrat na leto pa lahko vidimo tudi do več kot sto utrinkov na uro. Taki utrinki prihajajo navidezno iz ene točke na nebu, ki ji pravimo radiant. Takrat pravimo, da je aktiven meteorski roj, ki ga poimenujemo po ozvezdju, v kateri se radiant nahaja. Med najbolj poznanimi meteorskimi roji so Perzeidi, Leonidi in Geminidi, ki imajo vrhunce aktivnosti avgusta, novembra in decembra. Meteorski roji so posledica Zemljinega vstopa v tok delcev, ki je nastal ob izparevanju snovi pri vstopu kometa v bližino Sonca. Tako ima vsak meteorski roj tudi svoj starševski objekt. Perzeidi so ostanki kometa Swift-Tuttle, Leonidi kometa Temple-Tuttle, Geminidi pa so nekaj posebnega, saj so edini meteorski roj, katerih starševski objekt je asteroid.

Geminidi so pri opazovalcih meteorjev zelo priljubljeni, saj zanesljivo naredijo pravo nebesno predstavo. V zadnjih letih se povprečno število utrinkov na uro ob njihovem vrhuncu celo povečuje. Največjo aktivnost dosežejo 14. decembra. Takrat lahko vidimo tudi več kot sto utrinkov na uro.

Geminidi so razmeroma mladi meteorski roj. Prve zapise o njihovi aktivnosti najdemo šele v devetnajstem stoletju in so med meteorskimi roji posebnost. Zelo dolgo astronomi niso uspeli določiti njihovega starševskega objekta. Šele leta 1983, ko so odkrili nenavadni asteroid 3200 Faeton, je